

Ігор ПИСЬМЕННИЙ

Національна академія державного управління
при Президенті України

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ВПЛИВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

На основі синергетичної методології формулюються ключові теоретичні положення щодо ефективного впливу публічного управління на сучасні процеси суспільного розвитку. Наголошується на необхідності гармонійного поєднання в процесі адміністративної діяльності принципів організації та самоорганізації, а також максимальному використанні можливостей кооперації між усіма підсистемами та елементами системи публічного управління. Обґрунтовується, що саме криза може стати важливою мотивацією для об'єднання всієї політичної та адміністративної еліти в напрямі консолідації зусиль на її подолання, що дає змогу досягти якісно нової атрактивної цілісності соціальної системи з новими параметрами порядку, що відповідають власним цілям і тенденціям суспільного розвитку.

Ключові слова: публічне управління, соціальна організація, самоорганізація, розвиток, аттрактор, суспільні трансформації.

Igor Pysmennyi. Public administration impact on the contemporary processes of public development

The key theoretical principles as to public administration impact on the contemporary processes of public society are formed on the base of synergetic methodology. It is stressed on the necessity of harmonic unity of organization and self-organization principles in the process of administrative activity and it is emphasized the application of cooperation between all subsystems and elements of the public administration system. It is proved that the crisis can and must be an important motivation factor to unite political and administrative elite to consolidate effect on its overcoming. It makes possible to achieve new qualitative attractive integrity of the social system with new parameters of the order that meet the goals and tendencies of the public development.

Key words: public administration, social organization, self-organization, development, attractor, public transformations.

За сучасних умов глобалізації управління суспільним розвитком для будь-якої держави основний зміст публічного управління характеризується новими формами взаємодії в системі «суспільство – держава – людина», яка функціонує в умовах зростаючого ускладнення відносин. Адже традиційні форми та методи соціального управління не завжди відповідають сучасним реаліям,

коли процеси взаємодії публічного управління із суспільними підсистемами пов'язані з різнобічним обміном енергією, інформацією та іншими ресурсами, що збільшуються й прискорюються. Масштабність і темпи сучасних соціокультурних змін, що відбуваються як у світі в цілому, так і в українському суспільстві, загострення значної кількості проблем суспільного існування та розвитку вимагають, по-перше, розробки нового підходу до категорії «публічне управління»; по-друге, адекватної методології наукового аналізу проблематики державотворчих процесів; по-третє, напрацювання науково обґрунтованих пропозицій щодо ефективного впливу публічного управління на сучасні процеси суспільного розвитку. Саме вирішенню вказаних наукових завдань присвячена дана публікація.

Трансформаційний контекст публічного управління розглядається в роботах сучасних вітчизняних дослідників Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Білоуса, Л. Бевзенко, Л. Васильєвої, Т. Бутирської, В. Дрешпака, В. Єлагіна, Ю. Ковбасюка, Б. Колеснікова, С. Кравченка, Н. Липовської, В. Мартиненка, С. Сєрьогіна, Ю. Сурміна, С. Телешуна, І. Черленяка та ін.

Метою статті є аналіз підходів до ефективного впливу публічного управління на сучасні процеси суспільного розвитку.

Згідно з теорією самореферентності соціальних систем (*Луман, Парсонс*), для того щоб соціальна система (у нашому випадку – держава) стабільно функціонувала, вона повинна мати єдину мету та ефективну керуючу підсистему – систему публічного управління. Термін «публічне управління» вперше введений англійським автором *Д. Кілінгом* у 1972 р. В інтерпретації *Д. Кілінга* публічне управління – «пошук найкращих способів використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей держави: публічне управління спрямоване на реалізацію прав, свобод та законних інтересів приватних осіб і передбачає якнайповніше застосування владою принципу публічності – відкритості та прозорості діяльності її апарату, право впливу громадян на діяльність органів влади, громадський контроль за діяльністю управлінського апарату тощо» (цит за [9, с. 605]). «До суб'єктів публічного управління належать органи державної влади, зокрема органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти в разі делегування їм публічних повноважень» [9, с. 605].

На наш погляд, таке розуміння публічного управління найбільш повно відображає зміст діяльності цього інституту у світі стрімких глобальних трансформацій, які швидкими темпами змінюють суспільну життєдіяльність у цілому. Фактично сучасні суспільні трансформації можна вважати безперервним процесом кількісно-

якісних і сутнісних змін та перетворень у соціальному середовищі. Дослідження процесів трансформації соціальної, політичної, економічної та духовно-культурної сфер суспільної життєдіяльності виявляють цілий ряд парадоксальних чинників: дивна стійкість об'єктивних законів дедалі більше змінюється непередбачуваним впливом випадковостей, що змінюють траєкторію і характер розвитку трансформаційних процесів; коливальний характер поведінки деяких підсистем якісно змінює внутрішні параметри системи; дедалі помітніше скорочення часу певних перетворень, з одного боку, й уповільнення багатьох трансформаційних процесів – з іншого; збільшення випадків отримання результатів трансформації, протилежних запланованим, тобто наявності «феномена навпаки»; тимчасовий сталий розвиток певних соціальних, політичних та економічних відносин неочікувано змінюється нестійкістю та майже кризами й іншими непередбачуваними явищами [4, с. 205].

Можливості упередження спонтанних кризових подій, що тягнуть за собою ряд суспільних (публічних) проблем, обумовлюються наявністю апарату управління, правом і здатністю органів влади створювати закони, загальнообов'язкові норми, а також здійснювати передбачені законом певні дії або вимагати дотримання законодавства від інших учасників правовідносин, обмежувати владу над людиною, гарантувати права і свободи громадянам, захист їх життя та інтересів тощо.

Однак Г. В. Атаманчук справедливо стверджує, що суспільство не є абсолютно пластичним, податливим для управляючих впливів середовищем. У багатьох випадках те, що було заплановане в процесі управління під час реалізації під впливом флуктуацій, набуває протилежної форми й зумовлює протилежні результати, так званий феномен навпаки. При цьому в окремих випадках чим більше політико-правових (і не тільки) ресурсів витрачається, тим менш значними можуть бути результати. Крім того, часто з'являються побічні наслідки, які за своїм негативним значенням також перевершують прямі результати [1]. Тому однією з важливих проблем теорії публічного управління є питання узгодження двох видів раціональності, яке виникає під час аналізу соціальних процесів та їх результатів. Мова йде про одномоментні впливи організаційних та самоорганізаційних механізмів, результати яких важко піддаються передбаченню. Свого часу Ф. Енгельс, характеризуючи динаміку соціальних процесів, зауважив: «Існує нескінченна кількість перехресних сил, незліченна група паралелограмів сил, і з цього перехресування виходить одна рівнодійна – історична подія ... те, чого хоче один, зустрічає опір з

боку іншого, і в кінцевому підсумку з'являється щось таке, чого ніхто не хотів» [15, с. 395 – 396] (тут і далі переклад автора. – *І. П.*).

Безперечно, вплив публічного управління слід визнати однією з найбільш значущих «сил», що концентрує в собі логічну, формалізовану раціональність (на відміну від нелінійної раціональності гри чи ірраціональності масових процесів) етапів, через які проходить самоорганізація. Саме раціональний характер публічного управління, його цільова спрямованість на загальне благо – безвідносно до його історичних чи культурних образів – зумовлює завдання зваженого організаційного впливу на самоорганізаційні утворення й процеси, актуалізує проблему поєднання їх між собою, узгодження з організаційним впливом. Самоорганізація – не панацея, її результати можуть бути як рятівними, так і згубними з аксіологічного погляду. Як слушно зауважує Л. Бевзенко, «самоорганізація як така є безпристрасною, не знає добра й зла і прагне лише до створення певного порядку» [3, с. 381].

Отже, будь-яка зміна організаційної складової соціуму постає результуючою об'єктивних процесів самоорганізації та суб'єктивної управлінської діяльності, яка стимулює або, навпаки, гальмує трансформаційні процеси. Розглядаючи потенціал публічного управління як взаємодію адміністративних структур і суспільства, на наш погляд, можна виділити дві взаємопов'язані та взаємообумовлені енергетичні характеристики цього явища:

1) будь-які дії влади та соціуму можна вважати поступальною енергією суспільного руху;

2) усе те, що є результатом спільних дій суб'єктів та об'єктів управління, можна вважати потенціальною енергією суспільства, яка, у свою чергу, спонукає на нові спільні дії влади та соціуму.

Результуючою цих енергій за синергетичною парадигмою слід вважати нові параметри порядку майбутнього функціонування соціальної системи, тобто вихід системи на атрактор, де система покращує або погіршує якість свого існування за рахунок збільшення або зменшення ентропії в ній. Взаємопов'язаність і взаємообумовленість цих енергетичних характеристик свідчать про суб'єкт-суб'єктний характер управлінського впливу на соціальну реальність. Визнання суб'єктності (аж до індивідуалізації) об'єкта соціального управління зумовлює його величезний самоорганізаційний потенціал чи то суспільства в цілому, чи то окремого індивіда. Відповідно специфічною рисою сучасного публічного управління є єдність управління та самоорганізаційних процесів.

Очевидно, що соціальний простір служить ареною комунікацій

між державою та суспільством. На дуалістичному зв'язку держави і суспільства та їх тісній взаємодії наголошує Г. Атаманчук: «...Держава як публічна та легітимна (нормативно виражена) владна сила суспільства не є просто чимось, що стоїть десь над суспільством і протистоїть йому <...> – це саме суспільство в його реальному синергетичному потенціалі» [1]. У свою чергу, держава, як головний суб'єкт публічного управління, завжди є силою єднання, об'єднання, кооперації, інтеграції, тобто має певні ресурси для досягнення суспільної синергії. Учений справедливо вважає, що в разі розвалу чи послаблення держави те саме суспільство з тими самими ресурсами втрачає свої сили, поринає в депресію, стагнацію, кризи та інші негативні стани.

Таким чином, розвиток суспільної системи залежить від того, як апарат публічного управління розуміє, сприймає, відображає потреби, цілі життєдіяльності своїх громадян, якими інтересами він керується під час прийняття управлінських рішень. Тобто принциповим для суспільства є не класифікація суб'єктів влади та управління, не розмежування між ними сфер їх управляючих впливів, а реальне управління відповідними явищами, відносинами та процесами.

Сутнісна проблема полягає в можливості цієї сили, її потенціалі, цінностях та цільових орієнтаціях, у рівні та характері її розвитку. Адже вона може бути безграмотною, грубою, бездушною, диктаторською, заснованою лише на страху та санкціях. Але може бути й інтелектуальною, творчою, гуманною, справедливою, благородною, заснованою на знаннях, досвіді та моралі. Природно, що суспільство має потребу в силі другої групи параметрів, унаслідок дії яких воно б зберігалось, удосконалювалося та розвивалося [2, с. 508]. Водночас саме суспільство за рахунок самоорганізаційних процесів активно впливає на потенціал суб'єктів управління. Тобто в самому суспільстві з позицій самоорганізації є значні внутрішні потенційні ресурси, але їх використання та активізація залежать «циклічно та автологічно» від потенціалу публічного управління. Це обумовлено місцем і роллю публічного управління в суспільстві, яке, по-перше, спирається на владу – організовану силу суспільства, здатну до примусу, а по-друге, публічне управління поширює свій вплив на всі процеси суспільної життєдіяльності.

З огляду на вищезазначене, очевидно, що суспільні трансформації, як правило, надзвичайно важко відбуваються без трансформацій у сфері публічного управління, які визначаються як докорінне перетворення форми та змісту управлінської системи, досягнення нового якісного стану її організації та функціонування.

При цьому планомірні управлінські трансформації доцільно розглядати як компонент системних суспільних змін у нерозривному зв'язку з перетвореннями в інших сферах і галузях життя суспільства. Як зазначають Ю. Ковбасюк і С. Кравченко, перетворення публічного управління не повинні протиставлятися, відокремлюватися або вважатися чимось вищим порівняно із суспільними реформами. Навпаки, зміни у сфері публічного управління важливо чітко підпорядковувати досягненню цілей розвитку суспільства [10, с. 664]. Таким чином, масштабність і темпи соціокультурних змін, що відбуваються як у світі в цілому, так і в українському суспільстві, загострення значної кількості проблем суспільного існування та розвитку, час від часу невідповідність задумів і результатів здійснення численних реформ актуалізують проблему вироблення нових форм взаємодії в системі «суспільство – держава – людина», яка функціонує в умовах зростаючого ускладнення відносин.

На думку М. Єльчанинова, розвиток соціуму являє собою дискретний суспільний процес, для якого характерне чергування еволюційної та біфуркаційної стадій. Гіпотеза вченого щодо структурно-синергетичної соціодинаміки полягає в тому, що якщо в еволюційний період на динаміку розвитку соціуму вирішальний вплив здійснюють трансісторичні структури, що породжують у контексті довготривалої часової відстані нелінійні соціальні флуктуації, то в момент біфуркації – суб'єктивні уявлення й дії акторів [8, с. 12]. При цьому для еволюційної стадії розвитку соціуму характерні стабільні темпи соціальних змін. На цій стадії домінують закономірні взаємодії трансісторичних структур, і тому практики різних акторів зумовлені макропроцесами, що відбуваються в глибинах відповідних структур. Тим не менш різноманітні соціальні, політичні, економічні та інші трансформації з часом акумулюються та стають історичними передумовами для переходу суспільства до нової, біфуркаційної фази, яку необхідно досліджувати із синергетичних позицій.

У період біфуркації виникають принципово нові закономірності поведінки соціальної системи, які радикально відрізняються від закономірностей, притаманних її стабільному стану. Соціальна біфуркація раптово розгортається як стохастичний процес і в такому соціумі, насиченому подіями, конфліктами та конкуруючими альтернативами майбутнього, стрімко зростають хаотичні тенденції та політичні ризики. Ця нестійка ситуація загострюється ще й тим, що можливості вибору дуже суттєво ускладнюють прийняття адекватного рішення. Як правило, рішення приймаються в умовах невизначеності та обмеженості інформації про набір можливих

подій та їх вірогідних результатів, тим більше, що в такій нестабільній ситуації незначні впливи можуть спричинити завдяки ефекту нелінійності значні наслідки, як позитивні, так і деструктивні. Але саме в момент біфуркації окрема особистість, особливо харизматична, може проявити суб'єктивну свободу та здійснити кардинальний вплив на історичний процес [8, с. 13]. З погляду синергетичного потенціалу публічного управління, випадковість є тією прихованою можливістю, яка в біфуркаційний період може або суттєво додати енергії трансформаційним процесам, або, навпаки, суттєво їх загальмувати, а іноді навіть спричинити поширення кризових явищ у суспільстві.

У теорії управління криза характеризується як процес зламу, тяжкий період перехідного стану системи, що послабляє її життєвий потенціал, фактично система стає неспроможною до збереження рівноважного стану та нездатною досягати раніше визначеної мети. Сутність кризи становлять процеси, що відбуваються в безтерміновому системному просторі, для якого характерною є одночасна відсутність як старої системи (старого порядку), що вже зникла, так і нової системи, яка ще не з'явилась. Іноді найкращою характеристикою кризи може бути категорія «хаосу», безладу [14, с. 187]. Адаже чим більше проблем і суперечностей нагромаджується в тій або іншій системі, тим складнішим стає управління цією системою, починається відчуження управляючих структур, посилюються дезорганізаційні процеси, які, досягнувши певної критичної точки, призводять до хаосу в системі. Хаос, який завжди існує на мікрорівні, у певних підсистемах стає глобальним та виявляється на макрорівні [7, с. 114].

При цьому кризи, яких зазнає система, можуть мати структурний або системний характер. У першому випадку серед альтернативних сценаріїв може бути принаймні один, при переході до якого система зберігає свої основні ознаки й функціональні особливості, відбувається тільки її структурна перебудова. У другому випадку віртуальна альтернативістика не містить жодного такого сценарію, тобто за межею біфуркації вихідна система не може існувати [13, с. 95]. Фактично це катастрофа, яка за своєю сутністю позбавлена властивостей позитивізму, оскільки завершується остаточною руйнацією попередньої системи. Водночас, на відміну від катастрофи, криза характеризується не тільки як негативний процес, а й такий, у надрах якого через механізми стрибкоподібних змін можуть відбутися позитивні зрушення й зародитися новий порядок, нова система існування.

Із теоретичного погляду, як вважає Т. Бутирська, наявність кризових явищ у державі слід сприймати з певних позицій. Якось

кількість криз у державі є неминучими витратами державного будівництва. Тобто наявність кризових явищ у державі не є чимось незвичайним. Формування соціальної структури й інститутів держави відбувається таким чином, що досягти державної гармонії одноразово неможливо, і кризові явища виникають як вимога гармонізації недосконалих відносин, тому кризи характерні для будь-якої практики державного будівництва. Однак ступінь і глибина кожної державної кризи відрізняються. Це залежить від конкретних умов виникнення кризи – рівня сприйнятливості державою кризового явища, впливу причин кризи на базові положення держави, готовності уряду протистояти кризі, уміння уряду передбачати кризу й запобігти їй або скоротити її негативні наслідки [5, с. 196].

Водночас світовий досвід свідчить, що криза – важлива та навіть необхідна стадія в розвитку будь-якої країни. Держави виходять із криз із сильнішою здатністю до опору, оновленими, збільшивши запас внутрішніх сил. Сполучені Штати Америки стали міцною державою саме після кризи 1930-х рр., яку в цій країні називають Великою депресією [12, с. 442]. Фактично тодішня криза в США мала структурну основу, тобто породжувану як наявним станом справ, так і пропорцією елементів державної системи, їх взаємодією. Така криза виявляється в тому, що скорочується якісний стан окремих компонентів, звужується поле можливостей людини – економічне, соціальне, значеннєве, культурне, наукове та ін. Деякі групи державного соціуму втрачають здатність розвитку. Звичайно, інші компоненти держави, інші групи та їхні сфери діяльності можуть здобувати певні вигоди, переважне становище. Однак подібні пропорції зовсім не означають, що буде створена гармонійна державна структура, яка забезпечує розвиток відповідно до необхідних цілей [5, с. 196].

Слід зауважити, що публічне управління як багаторівнева система досить сприйнятлива до резонансних явищ. Резонанс у синергетиці – це накладання однієї кризи на іншу, зміцнення їх інтенсивності, інтеграція односпрямованих політичних процесів, використання в ролі соціальних атракторів різних соціальних партій, соціальних сил тощо [6]. Відповідно глибина розвитку кризових явищ у державі здатна провокувати «кризи-катастрофи», що відіграють «фінішну» роль для державності. Це в основному такі кризові явища, що вражають онтологічні принципи державності. Виникнення криз-катастроф у державі відбувається тоді, коли кризові явища поширюються на сферу державотворення – руйнування державної інфраструктури, соціальної зв'язності, умов колективної діяльності, принципів державного управління,

деградацію моральності, культури, невідповідність економічних процесів функціям держави, зміна основних пріоритетів, руйнування комунікативного простору держави, його керованості, і, зрештою, втрати здатності держави до самовідтворення. Способи такого руйнування можуть провокуватися як зовнішніми силами, так і внутрішніми. Інакше кажучи, визначена комбінація кризових явищ блокує дію принципів державотворення і стає катастрофічною для держави. Унаслідок прихованого перебігу криз їхня подібна комбінація формується теж приховано, і їхній прояв є раптовим.

Водночас синергетична модель режимів із загостренням (режим занадто швидкого зростання процесів у відкритих нелінійних середовищах) вміщує в собі можливість переходу на режим протилежного характеру. Сама нелінійність, якщо вона достатньо сильна, зумовлює існування двох сфер: загострення (там, де початкове збудження зростає) та затухання (там, де початкове збудження нівелюється) [11, с. 80]. Очевидно, що в умовах політичного протистояння суб'єктів публічного управління останнє забезпечити неможливо. Тому першочерговим кроком має бути об'єднання владних зусиль на реалізацію пріоритетних завдань, що постають в умовах кризового стану. Саме криза може і має стати важливою мотивацією для об'єднання всієї політичної та адміністративної еліти в напрямі консолідації зусиль на її подолання. У такі важкі для країни часи конфлікти між вищими суб'єктами влади неприпустимі, натомість необхідно спільно приймати ефективні рішення щодо подолання кризових явищ. Адже політичне протистояння не тільки збільшує рівень ентропії всередині держави, а й може значною мірою впливати на міждержавні взаємовідносини в глобальному світі.

Саме світові взаємовідносини є особливо актуальними для України, адже сучасний стан трансформацій у нашій державі супроводжується не тільки зміною характеру соціальних зв'язків і функцій багатьох компонентів суспільної системи, а й дедалі більшою поляризацією цінностей. Кожна з існуючих і таких, що виникають, політичних, економічних, культурних еліт намагається якомога більше поширити свої аксіологічні настанови в суспільстві і в такий спосіб впливати на конструювання соціального простору, при цьому надаючи концепціям майбутнього соціального розвитку іноді суперечливого характеру. Тому консолідація владних зусиль із метою виконання пріоритетних для країни завдань, що постають в умовах кризи, має бути першочерговим заходом у процесі державотворення.

Водночас вважаємо, що в сучасних умовах суспільного розвитку вплив публічного управління буде ефективним тоді, коли відбуваються відповідні зміни як у цінностях, на яких базується

вся публічно-управлінська діяльність, так і в засобах вирішення суспільних проблем, що мають бути орієнтовані на конструктивну й творчу самоорганізацію соціуму. Причому ці процеси мають бути нерозривно пов'язані. Адже цінності, як правило, змінюються повільніше, ніж соціальна дійсність, тому взаємодія всіх зацікавлених суб'єктів у процесі управлінської діяльності, їх активна самоорганізація для виконання суспільних справ одночасно сприятиме швидкому поширенню цінностей громадянського суспільства (соціальна справедливість, верховенство права, демократія та ін.). Коли соціально значущі цінності все-таки змінюються, суспільство реалізує свій потенціал не тільки за рахунок мобілізації різноманітних ресурсів для вирішення поставлених завдань, а й у процесі творчої самоорганізації, яка продукує інновації для здійснення суспільно корисних справ.

Вплив публічного управління, від якого значною мірою залежить не тільки результат суспільних трансформацій, а й подальша доля соціальної системи, має бути достатньо різноманітним залежно від стадій суспільного розвитку. Висока динаміка мінливості та невизначеності сучасного середовища зумовлює необхідність для органів управління бути готовими до розробки та прийняття рішень у ситуаціях, коли загрозливі або позитивні зміни ще тільки починають усвідомлюватися, а можливості виявлення їх причин та масштабів наслідків є обмеженими. Тому актуалізується спроможність системи публічного управління гармонійно поєднувати в процесі адміністративної діяльності принципи організації та самоорганізації в нелінійному середовищі з акцентуванням уваги на створенні умов для формування таких самоорганізаційних структур, які самі здатні оптимально організувати свою діяльність згідно з визначеними цілями та параметрами порядку, що відповідають власним тенденціям суспільного розвитку. Саме такий управлінський вплив дає змогу досягти нової атрактивної цілісності соціальної системи, коли максимально використовуються можливості кооперації між усіма підсистемами та елементами цієї системи і, таким чином, відбувається збалансування їх інтересів у процесі розподілу та перерозподілу суспільних ресурсів. Відповідно в умовах інформаційного суспільства посадові особи органів влади мають розвивати синергетичне мислення задля цілісного сприйняття зв'язків між явищами та процесами, а також успішного подолання або упередження виникнення трансформаційних криз у суспільстві.

Список використаних джерел

1. **Атаманчук Г. В.** Синергетические аспекты государственного управления / Г. В. Атаманчук. – Режим доступа : spkurdymov.narod.ru.
2. **Атаманчук Г. В.** Управление: сущность, ценность, эффективность :

учеб. пособие / Г. В. Атаманчук. – М. : Академ. проект : Культура, 2006. – 544 с.

3. **Бевзенко Л. Д.** Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций / Л. Д. Бевзенко. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.

4. **Білоус В. С.** Синергетика та самоорганізація в економічній діяльності : навч. посіб. / В. С. Білоус. – К. : КНЕУ, 2007. – 376 с.

5. **Бутирська Т.** Методологічні проблеми сучасного державного будівництва України / Т. Бутирська // Вісн. НАДУ. – 2008. – № 4. – С. 194–206.

6. **Глазунова Н. И.** Государственное управление : учебник / Н. И. Глазунова. – М. : Муницип. мир, 2004. – 456 с.

7. **Делокаров К. Х.** Системная парадигма современной науки и синергетика / К. Х. Делокаров // Обществ. науки и современность. – 2000. – № 6. – С. 110–118.

8. **Ельчанинов М. С.** Социальная синергетика и катастрофы России в эпоху модерна / М. С. Ельчанинов. – М. : КомКнига, 2005. – 240 с.

9. **Енциклопедичний** словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : Вид-во НАДУ, 2010. – 820 с.

10. **Енциклопедія** державного управління : у 8 т. / наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. кол. : В. М. Князєв (співголова) [та ін.]. – 748 с.

11. **Князева Е.** Основания синергетики. Синергетическое мировидение / Е. Князева, С. Курдюмов. – М. : КомКнига, 2005. – 240 с.

12. **Кучма Л.** Украина – не Россия / Л. Кучма. – М. : Время, 2004. – 560 с.

13. **Прісняков В. Ф.** Виклики сучасності: математичні моделі. Оптимальні вирішення / В. Ф. Прісняков. – Д. : Вид-во ДНУ, 2007. – 211 с.

14. **Теорія** управління: соціально-технологічний підхід: енцикл. словарь / под ред. В. Н. Иванова, В. И. Патрушева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Муницип. мир, 2004. – 672 с.

15. **Энгельс Ф.** Письмо Й. Блоху / Ф. Энгельс // Маркс К. Сочинения. В 50 т. Т. 37 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1965. – С. 393–397.

List of references

1. **Atamanchuk G. V.** Sinergeticheskie aspektyi gosudarstvennogo upravleniya / G. V. Atamanchuk. – Rezhim dostupa : spkurdyumov.narod.ru.

2. **Atamanchuk G. V.** Upravlenie: suschnost, tsennost, effektivnost : ucheb. posobie / G. V. Atamanchuk. – М. : Akadem. proekt : Kultura, 2006. – 544 с.

3. **Bevzenko L. D.** Sotsialnaya samoorganizatsiya. Sinergeticheskaya paradigma: vozmozhnosti sotsialnyih interpretatsiy / L. D. Bevzenko. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.

4. **Bilous V. S.** Synerhetyka ta samoorganizatsiia v ekonomichnii diialnosti : navch. posib. / V. S. Bilous. – К. : KNEU, 2007. – 376 s.

5. **Butyrska T.** Metodolohichni problemy suchasnoho derzhavnoho budivnytstva Ukrainy / T. Butyrska // Visn. NADU. – 2008. – № 4. – С. 194–206.

6. **Glazunova N. I.** Gosudarstvennoe upravlenie : uchebnik / N. I. Glazunova. – М. : Munitsip. mir, 2004. – 456 s.

7. **Delokarov K. H.** Sistemnaya paradigma sovremennoy nauki i sinergetika / K. H. Delokarov // Obschestv. nauki i sovremennost. – 2000. – № 6. – С. 110–118.

8. **Elchaninov M. S.** Sotsialnaya sinergetika i katastrofyi Rossii v epohu moderna / M. S. Elchaninov. – М. : KomKniga, 2005. – 240 s.

9. **Entsyklopedychnyi** slovnyk z derzhavnoho upravlinnia / uklad. : Yu. P. Surmyn, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko [ta in.] ; za red. Yu. V. Kovbasiuka, V. P. Troshchynskoho, Yu. P. Surmina. – К. : Vyd-vo NADU, 2010. – 820 s.

10. **Entsyklopediia** derzhavnoho upravlinnia : u 8 t. / nauk.-red. kol. : Yu. V. Kovbasiuk (holova) [ta in.] ; Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. – К. : NADU, 2011. – Т. 1 : Teoriia derzhavnoho upravlinnia / nauk.-red. kol. : V. M. Kniaziev (spivholova) [ta in.]. – 748 s.

11. **Knyazeva E.** Osnovaniya sinergetiki. Sinergeticheskoe mirovidenie / E. Knyazeva, S. Kurdyumov. – М. : KomKniga, 2005. – 240 s.

12. **Kuchma L.** Ukraina – ne Rossiya / L. Kuchma. – М. : Vremya, 2004. – 560 s.

13. **Prisniakov V. F.** Vyklyky suchasnosti: matematychni modeli. Optymalni vyryshennia / V. F. Prisniakov. – Д. : Vyd-vo DNU, 2007. – 211 s.

14. **Teoriya** upravleniya: sotsialno-tehnologicheskii podhod : entsykl. slovar / pod red. V. N. Ivanova, V. I. Patrusheva. – 3-e izd., pererab. i dop. – М. : Munitsip. mir, 2004. – 672 s.

15. **Engels F.** Pismo Y. Blohu / F. Engels // Marks K. Sochineniya. V 50 t. T. 37 / K. Marks, F. Engels. – 2-e izd. – М. : Politizdat, 1965. – С. 393–397.

Надійшла до редколегії 23.04.15